

UDK: 070.488-053.2 (497.571)

"19":821.163.42-93

Vjekoslava Jurdana

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Pula, Hrvatska

<https://orcid.org/0000-0003-2277-3795>

vjurdana@unipu.hr

Alen Klančar

OŠ Veli Vrh Pula, Pula, Hrvatska

<https://orcid.org/0000-0002-0856-2556>

alen.klancar93@gmail.com

Pismo Vladimira Nazora kao svjedočanstvo o istarskom doprinosu hrvatskoj dječjoj književnosti

Pregledni rad / review paper

Primljeno / received 5. 3. 2024. Prihvaćeno / accepted 1. 7. 2024.

DOI: 10.21066/carcl.libri.13.1.4

Istarski doprinos razvoju hrvatske dječje književnosti najviše se očituje u djelovanju dječjih časopisa koji su ondje izlazili početkom 20. stoljeća. U njima je Vladimir Nazor objavio svoje najbolje priče za djecu, što se danas smatra temeljnim doprinosom općemu razvoju toga žanra u hrvatskoj dječjoj književnosti. O tom je svojem radu Nazor ostavio svjedočanstvo u obliku pisma koje se kao referentno vrelo spominje u recentnim književnoteorijskim i književnopovijesnim prikazima hrvatske dječje književnosti. Iako je riječ o važnom dokumentu, do sada nije detaljnije istraživano ni pisano o njemu. Cilj i svrha ovoga rada jest prikazati njegov sadržaj i okolnosti u kojima je nastalo te ukazati na njegovu važnost kao cjelovita dokumenta u proučavanju razvoja hrvatske dječje književnosti.

Ključne riječi: dječja priča, hrvatska dječja književnost, hrvatski dječji časopisi, Istra, Vladimir Nazor

Iako je hrvatska dječja književnost u Istri začeta u vrlo složenim i specifičnim političkim, društvenim i kulturnim okolnostima, k tomu i odvojena od kontinentalne (Banske) Hrvatske, njezini doprinosi općemu razvoju hrvatske dječje književnosti očituju se u mnogim plodovima. To se ponajprije očituje u pokretanju i radu dječjih

časopisa koji su djelovali u okviru temeljne zadaće hrvatskoga narodnoga preporoda u Istri, a to je razvoj hrvatskoga školstva. Tu je zadaću mukotrpno, ali s velikim uspjehom ostvarivala Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru, a Družbini istaknuti članovi pokrenuli su i spomenute časopise. Prvi je pokrenut časopis *Mladi Istran* s podnaslovom *List za mladi svijet*, i to u Malom Lošinj 15. siječnja 1906. godine, a izlazio je do 1908. godine. Njegov izdavač i utemeljitelj bio je Josip Antun Kraljić. Godine 1909. Viktor Car Emin pokrenuo je u Opatiji književni mjesečnik *Mladi Istranin* s podnaslovom *List za mladi svijet* koji 1910. mijenja ime u *Mladi Hrvat* te izlazi do početka Prvoga svjetskoga rata (1914.).¹ Car je imao vrijedne suradnike: Rikarda Katalinića Jeretova, Josipa Milakovića i Vladimira Nazora. Upravo je Nazor ostavio dubok književnoumjetnički trag u Carevim časopisima koji će presudno utjecati i na opći razvoj hrvatske dječje književnosti, posebice dječje priče. O tom je svojem radu Nazor kasnije ostavio i svjedočanstvo u obliku pisma koje se kao referentno vrelo spominje u recentnim književnoteorijskim i književnopovijesnim prikazima hrvatske dječje književnosti. Naime, književni teoretičari i književni povjesničari koji se bave hrvatskom dječjom književnošću rekli su svoje o Nazorovu stvaralaštvu za djecu, kao i o (kon)tekstualnim pojedinostima toga dijela njegova opusa povezavši ga sa životom i radom u Istri. Iako se ti prikazi referiraju na spomenuto Nazorovo pismo, o njegovu nastanku, okolnostima i ličnostima koje su pri tome sudjelovale do sada nije istraživano ni pisano. Cilj je i svrha ovoga rada prikazati taj dokument u cijelosti, uključivši i okolnosti njegova nastanka. Naime, ne samo sadržaj pisma (tekst), nego i kontekst u kojem je nastalo ukazuju na složene okolnosti razvoja hrvatske književnosti koje uključuju i njezinu bitnu istarsku sastavnicu. Željeli smo odgovoriti na pitanja: Zašto je Vladimir Nazor napisao svoje svjedočanstvo/pismo? Tko je u tom sudjelovao? Gdje je objavljeno? U čemu se sastoji književnoteorijska i književnopovijesna vrijednost toga dokumenta? Po čemu je to pismo svjedočanstvo o istarskom doprinosu općemu razvoju hrvatske dječje književnosti? U tom cilju istražili smo mnoge izvore, a podatke smo (pro)nalazili na međusobno udaljenim i katkada posve različitim i neočekivanim mjestima. Smisao je ovoga rada objediniti na jednom, primjerenom mjestu sve te podatke i integralno prikazati jedan iznimno važan dokument o razvoju hrvatske dječje književnosti.

Vladimir Nazor kao hrvatski dječji pisac i njegova uloga u razvoju hrvatske dječje priče

O Nazorovim književnim prinosima u časopisu *Mladi Hrvat* teoretičar dječje književnosti Milan Crnković ističe da su oni veoma značajni, naročito u općem razvoju hrvatske dječje priče. Štoviše, ukazuje Crnković, te Nazorove priče vrhunski su književnoumjetnički tekstovi unutar njegova cjelokupnoga stvaralaštva za djecu, kao i u okviru cijele književne produkcije u spomenutim časopisima. Posebice izdvaja „velike Nazorove priče **Minji** i **Bijeli jelen** (1913) kao i prerađeni za djecu **Veli Jože**

¹ Vidjeti prilog Časopisi *Mladi Istranin* i *Mladi Hrvat* Viktora Cara Emina u listu *Naša sloga* (Jurdana, Klančar i Tomičić 2023).

(1912)“ (1979: 24, isticanje u izvorniku). K tomu, Nazorovo prozno stvaralaštvo iz doba *Mladoga Hrvata* Crnković analizira i u kontekstu općega onodobnoga razvoja hrvatske dječje književnosti koje naziva „najplodnije i najčudesnije doba u razvoju hrvatske dječje priče“ (1979: 21). Ističući presudnu Nazorovu ulogu u razvoju hrvatske dječje priče, Crnković zaključuje da Nazorove priče napisane „prije pojave **Priča iz davnine** Ivane Brlić-Mažuranić pokazuju i putokaz i dostignuća“ (1979: 27, isticanje u izvorniku). Zatim efektno poentira: „Najpresudniji događaji u razvoju hrvatske dječje priče u njenoj najnapretnijoj razvojnoj fazi vezani su, dakle, uz skromni i kratkotrajni opatijski list Viktora Cara Emina, a Nazorova je uloga u tom procesu veća no što se obično misli.“ (Crnković 1979: 27). Štoviše, do *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić, Nazor je najveći i najbolji predstavnik dječje priče (Crnković i Težak 2002: 288) pa stoga govoriti o Nazoru kao o dječjem piscu, znači govoriti o priči (Crnković i Težak 2002: 282). Sve to povezano je s Nazorovom suradnjom u spomenutim časopisima, ali i s činjenicom da Nazor u to doba živi i radi u Kastvu², kad su u njegovoj kući sestrina djeca (Crnković i Težak 2002: 282). Crnković zaključuje (1979: 27, isticanje u izvorniku):

Nazorova suradnja u **Mladom Hrvatu** kao i dom pun sestrine djece od presudne su važnosti za oblikovanje Nazorove priče kao poticaj i provjera. Već je u tom razdoblju pisac mogao doći do zaključka koji je u pismu uredniku obnovljenog **Mladog Istranina** 1936, ovako formulirao: „Uvidjeh da je jedno pisati o djeci (kako se to i kod nas ponajviše radi), a drugo pak pisati za djecu (a to je što našim najmlađima treba i za čime zapravo čeznu)...“

Dakle, Milan Crnković navodi podatak o Nazorovu pismu uredniku „obnovljenog **Mladog Istranina**“ (1979: 25) te ga kratko citira, ali ne navodi nikakve detaljnije podatke pa je to, kako smo napomenuli, jedan od ciljeva ovoga rada.

² Sve su te Nazorove priče na sadržajnoj, odnosno tematsko-motivskoj razini dubinski i temeljno povezane s istarskim prostorom na kojem su i nastaja(ja)le. Naime, 1906. Nazor je iz hrvatske gimnazije u Pazinu premješten na hrvatski odjel Muške učiteljske škole u Koprnu. Kad je ukinuta hrvatska sekcija Učiteljske škole u Koprnu, Nazor je u rujnu premješten na Učiteljsku školu u Kastvu gdje ostaje sljedećih deset godina. Godine 1910. imenovan je i za ravnatelja te škole. U Kastvu je imao vrlo mnogo dužnosti i poslova, no unatoč opterećenosti Nazorovo je stvaralačko razdoblje u Kastvu bilo najplodnije. Godine 1918., kad mu je krajem I. svjetskoga rata u blizini talijanske fronte postalo nelagodno, preselio se u Zagreb, gdje je imenovan profesorom na muškoj Učiteljskoj školi (Mihanović 1976: 21–22). Uz to, valja istaknuti da je Nazor u Istri, posebice u Kastvu, stvarao poeziju na čakavskom narječju toga kraja, a ne svojega rodnoga otoka Brača. O tome pak sâm Nazor kaže:

„*Galijotova pesan* i *Ban Dragonja* moje su prve čakavske pjesme. Sastavio sam obje 1906. u Koprnu, kada počeh pisati *Velog Jožu*. [...] Prva moja čakavska pjesma smišljena i spjevana u Kastvu bila je *Žena zapušćena*. [...] I nisu me samo metrički razlozi potakli u Kastvu da gradim takve stihove. Vidi se to iz njihova sadržaja. Žena kojoj muž pođe na zaradu u Ameriku pa zapusti nju i djecu (*Žena zapušćena*); djevojka koja umire od žalosti što je dragi osramoćenu ostavi (*Stomanja*); narančanje majke nad grobom nezakonita sinčića (*Seh-duš-dan*); roditelji koji slute da im je jedina pao u ratu (*Starci*); povratak osakaćenog u opustjeli mu dom (*Invalid*): to su nevoljnici i nevolje što sam ih u one godine i prečesto gledao oko sebe. I valjalo je o njima pričati, na kastavski način; pustiti da ljudi i žene iz puka sami govore, svojim riječima, svojim naglaskom“ (Nazor 1977a: 282–283).

Mali Istranin u Zagrebu

Tridesetih godina 20. stoljeća Istra je pod talijanskom fašističkom vlašću, a u Zagrebu djeluju hrvatski intelektualci, književnici i kulturni djelatnici koji su morali otići iz svojega istarskoga zavičaja. Među njima je i Ernest Radetić koji 21. ožujka 1930. pokreće časopis *Mladi Istranin*. Uz Radetića urednik je bio i Josip Antun Kraljić. Taj je list neprekidno izlazio sljedećih dvanaest godina. Od listopada 1940. do ožujka 1941., zbog političkih okolnosti, promijenjeno mu je ime u *Mali rodoljub*. Radetić je svoj dječji časopis smatrao nastavkom istarske časopisne produkcije za djecu, odnosno oblikom održavanja izvjesnoga kontinuiteta. O tom je istaknuo (1969: 310):

Ja sam smatrao, a to mi nije nikad nitko ni osporio, da je moj „Mali Istranin“, nastavak onog „Mladog Istrana“, što ga je još 1906. pokrenuo u Lošinju Josip Kraljić, a nastavio 1908. u Opatiji uz suradnju Katalinića Jeretova i Nazora, neobično vrijedni i marljivi Viktor Car Emin pod imenom „Mladi Istranin“, pa „Mladi Hrvat“, pa opet „Mladi Istranin“ i održao ga sve do 1929. kad mu je, kao uostalom i svoj ostaloj hrvatskoj i slovenskoj štampi fašizam zakrenuo vratom.³

Iako je u povijesnom razvoju hrvatskih dječjih časopisa u Istri razvidan niz različitih naslova pa i urednika takve jedne publikacije, u književnoj povijesti taj se niz sagledava kao jedna časopisna cjelina, sastavljena od pojedinih vrijednih sastavnica (Sl. 1).

Tabela 1.
Pregled godina i mjesta izdanja te urednika dječjeg i omladinskog lista (mjesničnik) *Mladi Istranin/Istranin/Hrvat*

Godina izdanja	Ime lista	Mjesto	Urednici
1906-1908.	MLADI ISTRAN	Mali Lošinj	Josip A. Kraljić
1909.	MLADI ISTRANIN	Opatija	Viktor Car Emin
1910-1914.	MLADI HRVAT	Opatija	Viktor Car Emin i Rikard Katalinić Jeretov

Radi preglednosti prikazat ćemo podatke koji govore o nastojanjima da se nakon višegodišnjeg prisilnog prekida nastavi s objavljivanjem dječjeg i omladinskog lista, dakako u novim okolnostima (tabela 2.).

Tabela 2.
Objavljivanje „Mladog Istranina“ u vremenu između završetka prvog i početka drugog svjetskog rata.

Godina izdanja	Ime lista	Mjesto	Urednici
1922-1928.	MLADI ISTRANIN Prilog „Pučkog prijatelja“ i „Stare Naše sloge“ te „Istarske riječi“	Trst	Viktor Car Emin
1930-1941.	MALI ISTRANIN	Zagreb	Ernest Radetić (Zagreb) Josip A. Kraljić (Split)

Sl. 1. Pojavnost i izmjene *Mladoga Istrana/Istranina/Hrvata*⁴
Fig. 1. Appearances and changes of *Mladi Istran/Istranin/Hrvat*

³ Naime, Car pokreće i časopis *Mladi Istranin* (1922. – 1928.). Godine 1922. fašisti su već počeli svoju vladavinu terora u Kraljevini Italiji čiji je teritorij obuhvaćao Istru. Unatoč svim zabranama koje su Talijani uveli vezane uz Slavene, Car i dalje objavljuje dječje tekstove na hrvatskom jeziku. To uspijeva uz pomoć *Pučkoga prijatelja*, hrvatskoga časopisa koji je izlazio od 1899. do 1929. godine, a u vrijeme Careva *Mladoga Istranina* mjesto izlaza mu je u Trstu. U „novom“ *Mladom Istraninu* glavni urednik Viktor Car Emin često je čitatelje podsjećao na *Mladoga Hrvata* koji je ugašen u vohoru rata, a koncepcija i toga „novoga“ časopisa svjedoči o kontinuitetu iznimnoga Careva uredničkoga djelovanja. Taj *Mladi Istranin* s radom prestaje 1929.

⁴ Ove tablice prikazane su u studiji Karol Visinko (1997: 53) koja ističe sudbinu toga lista da nekoliko puta mijenja vlastito ime, urednika i mjesto izdanja. Štoviše, ističe autorica, upravo tablični prikaz itekako govori o mjestu i ulozi toga lista u tadašnjem odgojno-obrazovnom i kulturnom razvoju djece i mladih. Ova i ostale slike u ovom radu u javnoj su domeni.

Naime, zbog teških i složenih političkih, društvenih i kulturnih (ne)prilika na istarskom području časopis nije mogao izlaziti stalno, niti na istom mjestu, niti s istim uredništvom i suradnicima, kao ni s istim naslovom. No, usprkos svemu tomu, održan je respektabilan kontinuitet koji uvijek valja uzeti u obzir pri istraživanju i analizi ove teme.

Trideseta obljetnica prvoga hrvatskoga dječjega časopisa u Istri

Godine 1936., dakle u šestoj godini izlaženja časopisa *Mali Istranin*, Radetić kao njegov pokretač i glavni urednik želio je obilježiti tridesetu obljetnicu pokretanja toga prvoga hrvatskoga časopisa za djecu i mladež u Istri. U tom je, dakako, želio naglasiti povezanost s njim te prikazati kontinuitet izlaženja, usprkos nedaćama. Nadasve, time bi se, i tom prigodom, javno istaknula zajednička zadaća te časopisne produkcije, a to je razvoj i očuvanje hrvatske književne riječi za djecu i mladež u Istri. Stoga se, kako je sam naglasio, obratio „istaknutim prijateljima“ da mu „o toj za našu pravednu stvar značajnoj obljetnici, nešto napišu“ (Radetić 1969: 311). Priloge su mu, među ostalima, poslali i Rikard Katalinić Jeretov i Viktor Car Emin.

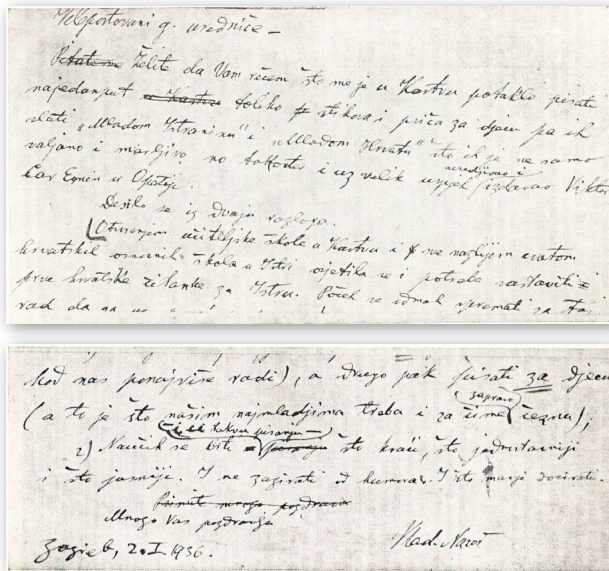
Radetić je svakako i neizostavno želio da i vrhunski hrvatski književnik Vladimir Nazor napiše svoj prilog o vlastitoj suradnji i djelovanju u istarskim časopisima. No, to nije išlo izravnim putem. Zbog toga valja odgovoriti na pitanje tko je i kako posredovao u komunikaciji između Ernesta Radetića i Vladimira Nazora.

Nikola Andrić kao posrednik za Nazorov prilog

Uz dječji časopis koji je pokrenuo, Radetić je bio aktivan i kao dramski pisac i kazališni djelatnik u Matici hrvatskih kazališnih dragovoljaca. Na čelu Matice (MHKD) bio je Nikola Andrić koji je, kako ističe Radetić (1969: 310), „bio u prijateljskim odnosima s Vladimirom Nazorom, koji mu je bio i susjed jer im bijaše kuća do kuće. Andrić i Nazor običavali su, tako polaziti na duge šetnje Medveščakom i raspredati o svim mogućim pitanjima.“ Zbog toga je Radetić preko posrednika Andrića, zamolio Nazora za prilog. Nazor se, kako svjedoči Radetić (1969: 311), rado odazvao i uskoro je imao u rukama pismo u kojem Nazor opisuje „kako je on zapravo postao omladinski pisac te je vrlo poučno za svakoga tko hoće da se približi dječjoj duši, da govori dječjim jezikom, i da, drugim riječima, piše za mladež.“

Upravo su podatci iz toga Nazorova pisma, koje je Radetić dobio posredstvom Nikole Andrića, temeljni izvor književnoteorijskih analiza toga razdoblja Nazorova stvaralaštva za djecu, ali i razvoja hrvatske dječje književnosti (posebice priče). I Milan Crnković i Dubravka Težak (2002: 278–288), kao vrhunski istraživači dječje književnosti, crpe podatke iz toga Nazorova pisma.

Pismo koje je Nazor uputio Ernestu Radetiću 2. siječnja 1936. sadrži obilje podataka ne samo o Nazorovu pisanju za djecu nego o književnom stvaralaštvu za djecu uopće. U svojoj knjizi *Istarski zapisi* Ernest Radetić (1969: 311–314) navodi pismo u cjelini te prilaže, uz njegov početak i svršetak, dvije preslike autografa (Sl. 2).

Sl. 2. Preslike dijelova autografa Nazorova pisma (Radetić 1969)

Fig. 2. Copies of two fragments of Nazor's handwritten letter (Radetić 1969)

Pismo Vladimira Nazora u časopisu *Mali Istranin*

Uz tridesetu obljetnicu prvoga istarskoga časopisa za djecu Radetić je pripremio 1936. godine tematski ciklus u broju 5 (siječanj, 1936.) časopisa *Mali Istranin* u kojem je objavio priloge, odnosno tekstove (pisma) istaknutih književnika i kulturnih djelatnika koji su prikazali svoje djelovanje u složenoj povijesti istarske periodike za djecu. To su Josip Antun Kraljić, Viktor Car Emin, Rikard Katalinić Jeretov i Vladimir Nazor.

Nazorovo je pismo (Sl. 3) kasnije objavljeno i u njegovim *Sabranim djelima*.⁵ Posebno valja istaknuti da je sadržaj toga pisma vrlo važan za proučavanje povijesti i razvoja hrvatske dječje književnosti, posebice u Istri. U ovom je radu već citiran

⁵ Primjerice, u ediciji *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876 - 1949-1976)*, u svesku XXI. Pisma prikazano je i to pismo pod brojem 323 (1) (1977m: 287-288), i s naslovnim brojem i nazivom XVI. Uredništvu „Mali Istranin“. U rubrici Napomene o svesku dvadeset i prvom uz to pismo navodi se: „Pismo objavljeno u 'Malom Istraninu', br. 5, god. VII, siječanj 1936. Priopćeni prijepis prema autografu u Dnevniku Vladimira Nazora (vlasništvo Ive Nazora), knjiga II, str. 93-95“ (1977i: 320). Nadalje, u istoj toj ediciji, ali svesku XVI. *Proza VII. Dječja knjiga. Neuvršteno u knjige*, u rubrici Napomene o svesku šesnaestom prikazano je pismo u cijelosti. U uvodnom dijelu toga prikaza ističe se: „Šesnaesti svezak *Sabranih djela* sadrži pjesničke, prozne i dramske priloge pisane za djecu i omladinu početkom stoljeća (prvi prilog objavljen je u 'Mladom Istraninu', Opatija, 1909) i pisao je do kraja života. Suradivao je u raznim dječjim i omladinskim časopisima, koji su izlazili u Opatiji, Rijeci, Zagrebu, Beogradu, Splitu, Karlovcu. Na tu suradnju ponukala ga je praznina koja je postojala u literaturi namijenjenoj djeci i omladini. U jednom pismu Nazor sam objašnjava kako je počeo pisati za djecu. Pismo je objavljeno u časopisu 'Mali Istranin', VII, br. 5, str. 72-73; Zagreb, siječanj), 1936., u povodu 30-godišnjice izlazenja lista. Pismo donosimo u cijelosti (s ispravkom ►

**Kako je naš veliki pjesnik Vladimir Nazor
postao omladinski pisac?**

(Jedno pismo Vl. Nazora našem uredniku prigodom 30-godišnjice
»Malog Istranina«.)

Velepoštovani g. uredniče!

Zelite da Vam rečem što me je u Kastvu potaklo pisati najedanput toliko stihova i priča za djecu pa ih slati — »Mladom Istraninu« i »Mladom Hrvat« što ih je ne samo valjano i marljivo no također i uz velik uspjeh uređivao i izdavao Viktor Car Emin u Opatiji.

Desilo se iz dvaju razloga.

Otvorenjem učiteljske škole u Kastvu i sve naglijim cvatom hrvatskih osnovnih škola u Istri osjetila se i potreba sastaviti prve hrvatske čitanke za Istru. Počeh se odmah spremati za taj rad, da ga, uz pomoć profesora kastavske učiteljske škole, što prije svršim. Pri tome sam često imao u rukama i gradivo pri-

kladno za hrvatski istarski dječji časopis, pa koješta poslah Caru Eminu, potpisujući i ne potpisujući različite člančice u prozi i u stihu.

Onih dana boravila su kod mene u Kastvu djeca moje sestre Olge: Marija, Nada, Ivo pa i još manji Vlado. Prvo troje već učenici kastavskih osnovnih škola, svi pak skupa malen narod ne samo s izvrsnim zdravljem i apetitom, no i neprestano gladni priča i pjesmica. Nestripjenjem očekivao se svaki novi broj Careva »Mladog Hrvata«; ilustrirane zgode i nezgode majmuna Floka budile su salve smijeha. Počeh onda i ja pisati baš za tu djecu u mojoj kući. Nastadoše tako »Bijeli jelene, mali (reducirani) »Veli Jože« i napokon »Minji«, taj okretni patuljić s gvozdenim zubima i sa zlatnom dušom, koji osvoji potpuno srce ne samo kneginje Plavokose no i mojih malih nećakinja Marije i Nadice. Pisao sam ponajviše od broja do broja opažajući kako pričanje djeluje na djecu, i upuštajući se s njome u nagađanje o toku idućih zгода, govoreći im — ali bez pravog uspjeha — da mi nije znan onaj gospodin Mirvlad Zorna koji te priče piše u »Mladom Hrvat«u. Sastavih i nekoliko dijaloga u stihovima («Prve hlače»; »Braća« ili »Učca i Velebit, prva verzija, »Zigica«, »Kradljivac Gajac«, »Priča o malom Iusu i o lavu«, »Mrtva bak«, »Cica Maa« i t. d.), da ih ta djeca nauče napamet i da ih onda kazivaju. I po dojamu, što su te stvarce pravile na djecu, sudio sam da li su one, bar donekle, uspjele. A s djecom veselio sam se i ja.

Odlaskom mojih malih nećaka i nećakinja iz Kastva i dovršenjem čitanaka prekinula se nesudena mi karijera »dječjeg pjesnika«. Interesa za to nisam više imao, i ako je zatim (1920) g. Mirko Brayer štampao moje »Tri priče za djecu« («Bijeli jelene, »Minji« i »Lubini«), a Narodna knjižnica »Genovefinu koštut« i malog »Velog Jože«. Nastanak moga marijonetskog komada »Crvenkapica« nije u vezi s Carevim »Mladim Hrvatom«.

Imam Vam još kazati, gosp. uredniče, da sam kod toga svoga prolaznog rada imao i ja ne samo lijepu rasonodu i veselje u prvom općenju djecom svoje i tuđe krvi, no i neke koristi:

- 1) Uvidjeh da je jedno pisati o djeci (kako se to i kod nas ponajviše radi), a drugo pak pisati za djecu (a to je što našim najmladima treba i za čime zapravo čeznu);
- 2) Naučih se biti — i u takvu pisanju — što kraći, što jednostavniji i što jasniji. I ne zadirati od humora. I što manje docirati.

Mnogo Vas pozdravlja
Zagreb, 2. I. 1936. Vlad. Nazor

Sl. 3. Preslika pisma objavljenoga u *Malom Istraninu* (1935/1936) 7 (5): 72–73.

Fig. 3. The letter published in *Mali Istranin* (1935/1936) 7 (5): 72–73.

► jedne tiskarske greške: umjesto naslova pripovijetke *Dupin* u časopisu stoji *Lubin*)“ (1977h: 471–472).

Također, u toj ediciji u svesku XIX. *Dnevnic. Kristali i sjemenke* naslovljeno „Omladinski pisac“. Tekst započinje: „Mladi Istranin, god. VII, br. 5. siječanj 1936, pod pompoznom naslovom *Kako je naš veliki pjesnik V. N. postao omladinski pisac*, donosi ove moje retke.“ U nastavku se prikazuje cijelo pismo upućenu uredniku Ernestu Radetiću (1977l: 135–136).

dio iz studije Milana Crnkovića o Nazorovim djelima za djecu u časopisima Viktora Cara Emina gdje navodi i podatke o Nazorovu obiteljskom životu u Kastvu i utjecaju tih izvantekstualnih okolnosti na njegovo književno stvaralaštvo za djecu. Podatci koje Crnković ondje navodi jesu činjenice koje je Vladimir Nazor napisao u pismu Ernestu Radetiću (spominje se pismo, no bez ikakvih referenci). Ti se podatci nadalje naznačuju i u drugim teorijskim prikazima o hrvatskoj dječjoj književnosti. U knjizi Milana Crnkovića i Dubravke Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*, u poglavlju o Vladimiru Nazoru (2002: 278–288) detaljno se prikazuju te okolnosti Nazorova stvaralaštva, a sve istim slijedom podataka iz pisma, no bez detaljnijega navođenja izvora, odnosno referenci. U knjizi *Pregled hrvatske dječje književnosti* Stjepana Hranjeca, koja je sveučilišni udžbenik, uz lik i djelo Vladimira Nazora također se spominju te okolnosti (uz kratku referencu na Večernje bilješke od 21. 1. 1936. Vladimira Nazora u *Kristali i sjemenke*, 1949., Hranjec, 2006: 63).

Dakle, okolnosti razvoja književnoga stvaralaštva za djecu u životu i radu velikoga hrvatskoga književnika Vladimira Nazora poznate su iz svjedočanstva, odnosno dokumenta u kojem ih je on sâm naveo i opisao. Podatci koje je naznačio danas su znanstveni temelj i relevantna građa u teorijskom proučavanju i usustavljanju povijesti i razvoja hrvatske književnosti. A sve to danas imamo zahvaljujući davnom posredovanju Nikole Andrića o čemu se nije znalo ni pisalo, niti sa stanovišta proučavanja Andrićeva lika i djela, niti u prikazima povijesti hrvatske dječje književnosti.

Te pismo ima višedijelnu strukturu (Nazor ga je pregledno sastavio u više odvojenih i vrlo smislenih ulomaka):

1. Uvodni dio: obraćanje uredniku Radetiću i kraće situiranje u temu (angažman u Carevim časopisima) s naglaskom na *valjanost, marljivost i veliki uspjeh* uredničkoga rada Viktora Cara Emina. To potvrđuje opće književnoteorijske i književnopovijesne ocjene Carevih časopisa za djecu da su to izvrsno uređivani dječji časopisi, s velikim brojem suradnika, tada najpoznatijih pisaca za djecu.
2. Razlozi Nazorova stvaranja za djecu: a) Prosvjetni rad (školstvo, čitanke) čime se i u Nazorovu slučaju potvrđuje opća dubinska povezanost razvoja školstva s razvojem dječje književnosti u Istri; b) život u Kastvu te boravak nečaka u njegovu kastavskom domu, dakle i u prostornom (zavičajnom) kontekstu očituje se povezanost s Istrom.
3. Doživljaj i primanje najmlađih Nazorovih ukućana redovnih brojeva Carevih časopisa čime se potvrđuje i dopunjuje cijeli niz takvih svjedočanstva u kojima se očituje iznimna popularnost i omiljenost tih časopisa (posebice rubrike o majmunu Floku⁶) među mladim čitateljima diljem Istre, ali i drugih hrvatskih krajeva.
4. Navođenje pojedinih književnih tekstova koje je Nazor objavio u Carevim časopisima, podatci o recepciji tih tekstova kod najmlađih uz vlastiti pseudonim.

⁶ Vidjeti prilog „The Uses of Flok the Monkey’s Mischief = Upotrebe nevaljalština majmuna Floka“ (Majhut 2022) koji uključuje i faksimile stranica iz časopisa *Mladi Istranin* i *Mladi Hrvat*.

5. Razlozi Nazorova prestanka rada u području takva stvaralaštva za djecu (odlazak nećaka iz Kastva i dovršenje čitanaka).
6. Završne odrednice o pisanju dječje književnosti (dvije opće i efektne odrednice, naznačene rednim brojevima).

Svi ti elementi dokazuju da je Nazorovo pismo višestruko vrijedan dokument koji svjedoči o pojedinim bitnim elementima razvoja i povijesti hrvatske dječje književnosti. Ali i više od toga jer uključuje sljedeće razine:

1. Nazorovo autorsko stvaralaštvo za djecu: individualna razina.
2. Hrvatska dječja književnost u Istri (hrvatsko školstvo i dječji časopisi): zavičajna, regionalna razina.
3. Istarski prinos razvoju opće hrvatske dječje književnosti (urednička kvaliteta i suradnici u dječjim časopisima, razvoj hrvatske dječje priče): nacionalna razina.
4. Opće postavke o pisanju za djecu: nadnacionalna, opća, globalna razina.

Nikola Andrić u korespondenciji i dnevničkim zapisima Vladimira Nazora

Iz Nazorove biografije razvidno je da je u to doba živio u svojoj kući u Gregorijančevoj ulici (danas Nike Grškovića). Ondje je na kućnom broju 36, godine 1932., dovršio gradnju svoje trokatne kuće.⁷ Zabilježeno je da se u to doba (1933. godina) druži s istaknutim hrvatskim književnicima i umjetnicima: Ivanom Meštrovićem, Dinkom Šimunovićem, Milanom Begovićem, Ljubom Babićem, Vladimirom Kirinom, Jozom Kljakovićem, a katkad i s Miroslavom Krležom (Mihanović 1976: 24). Dakle, nije navedeno Andrićevo ime (uz naznačenu 1933. godinu).

Nadalje, sâm Nazor u svojim dnevničkim zapisima, ali i proznim tekstovima opisuje svoje duge šetnje zagrebačkim predjelima.⁸ No, u pregledanoj građi nismo (pro) našli ime Nikole Andrića.

⁷ O tom je napisao: „Sagradio sam kuću u Gregorijančevoj ulici. Graditi je moja strast. Zidao sam (naravno tuđim novcem, ali svojim nastojanjem) učiteljsku školu u Kastvu i koješta u Dječjem domu u Crikvenici pa - eto - i tu *villu* u Zagrebu, ali, ovog puta svojim uštednjama i prihodima od knjiga, ponajviše od čitanka za osnovne i srednje škole“ (Nazor 1977j: 7).

⁸ Primjerice u *Dnevniku Kristali i sjemenke: Večernje bilješke* (Nazor 1977k: 13), uz datum 22. I. 1933. i naslov *Nostalgija* Nazor piše: „Svaki dan, poslije objeda, silazim u grad, idem u kafanu. Sjedim sâm i pregledavam novine. Obavljam zatim u gradu poslove te se vraćam kući“ (Nazor 1977k: 13). U proznoj rukoveti *Zagrebačke siluete*, koja je prvi put tiskana 1942. godine, na više mjesta opisuju svoje šetnje. Primjerice u pripovijesti *Mali Štefek s Medveščaka*: „Otkad sam u miru i boravim u gornjem dijelu Gregorijančeve ulice na periferiji grada, obilazim često i dva puta na dan Šalatu i putove do Mirogoja. Najmilija mi je šetnja kroz nedograđenu Schrottovu ulicu, otkuda se s uzvisine otvara vidik na hrbat brežuljka s one strane Medveščaka, na Sljeme i na tornjeve mirogojske“ (Nazor 1977f: 227). Ili u pripovijesti *Laskaro*: „Nalazio sam se, sredinom travnja, u času dok sunce zapada, na kraju Schrottove ulice, baš na mjestu gdje puteljak vodi, mimo vinograd, strminom između Medveščaka i tratine na visoravni. Te su nedjelje poslije podne ne samo djeca, što ih roditelji bijahu povelj iz grada na zrak, već i mnogobrojne voćke na jednoj i drugoj strani duge uvale, bili u svome svetačkom odijelu. Unatoč sudbonosnim zbivanjima i ratnim brigama onih dana, sve je cvjetalo na grančicama stabala, na vlatovima trava i na licima djece, koja su skakala i igrala se na pijesku ispred novogradnje, zidajući tornjeve i kopajući tunele. Sunce se polako gasilo sjajem užarenih oblacića“ (Nazor 1977g: 323).

U objavljenoj Nazorovoj korespondenciji nalazimo nekoliko njegovih pisama u kojima spominje Nikolu Andrića. Ponajprije navodimo ona prije 1936. U pismu koje je Nazor iz Kastva uputio Branku Vodniku 29. listopada 1915., ističe kako se sviđaju korice Andrićeve Zabavne biblioteke (Nazor 1977d: 137). U dopisnici koju Nazor 3. srpnja 1918. iz Kastva šalje Vodniku, uz Andrića, spominje i Cara (Nazor 1977c: 254).

Nakon 1936. godine, Andrića Nazor spominje u dva navrata. U svojim dnevničkim zapisima u Zagrebu, 9. lipnja 1938. piše kraći tekst s naslovom *Opet „Arkun“* te naznačuje nesporazume i nerazumijevanja s Andrićem oko toga svojega djela (Nazor 1977e: 163). Ipak, 26. prosinca 1939. u Zagrebu piše o njihovoj suradnji uz pjesničke književne prijevode (Nazor 1977b: 171).

Istražena građa svjedoči o dugogodišnjem druženju Nazora i Andrića te o složenim odnosima koji su uključivali dubinske rasprave o književnim i kulturnim temama. Sve to otkriva veličinu i slojevitost odnosa dvojice vrhunskih intelektualaca, a u kojem se odvila i važna epizoda čiji je plod pismo Vladimira Nazora uredniku *Maloga Istranina* Ernestu Radetiću.

Zaključak

Nazorovo pismo koje smo prikazali dokumentira i potvrđuje svojim sadržajem i strukturom složenu povijest i razvoj hrvatske dječje književnosti u kojoj je istarski prinos osobito značajan.

Valja napomenuti da je to pismo pisano 1936. godine, a odnosi se na razdoblje između 1909. i 1914. godine kada književna teorija i književna povijest u sustavu hrvatske dječje književnosti još nije bila razvijena, a tek mnogo kasnije postavke iz toga pisma potvrđene su i na tim razinama. Naročito valja uočiti Nazorov fokus na najmlađega recipijenta, primatelja književne poruke i to znatno prije od pojave teorije recepcije. Većina bi se nacionalnih dječjih književnosti ponosila ovakvim dokumentom. Nazorovo pismo nije tek epistolarna gesta, ono je u ruhu koncepta pisma (što je i sâm Radetić naznačio) zapravo izvrsno strukturirani dokument o iznimnoj razini hrvatske dječje književnosti u to doba, i to na području koje je tada bilo pod vrlo teškim političkim, društvenim i kulturnim okolnostima. Štoviše, i same okolnosti nastanka toga pisma/dokumenta potvrđuju te složene okolnosti jer je nastaja)lo izvan Istre dok je u samoj Istri pod talijanskom fašističkom vlašću bila zabranjena svaka hrvatska javna riječ. K tomu, da bi ono uopće bilo napisano, posredovao je hrvatski kulturni djelatnik koji nema izravne životne ni stvaralačke veze s Istrom, a još manje s dječjom književnošću. Iskazujući složene dubine hrvatske dječje književnosti i kulture, ovo je pismo/dokument u konačnici zapravo autentični manifest koji iskazuje i temeljne postavke o dječjoj književnosti koje vrijede i danas. Naime, dvije se završne Nazorove postavke mogu izravno uvrstiti u bilo koji aktualni udžbenik o dječjoj književnosti, a njima valja zaokružiti i ovaj rad, jer, Nazorovim riječima potrebno je što manje docirati.

S obzirom na položaj koji Vladimir Nazor zauzima u hrvatskoj književnosti, može se reći da je pomalo čudno da ovo njegovo pismo nitko nije na jednom, primjerenom (znanstvenom i stručnom) mjestu integralno prikazao i objavio domaćoj i stranoj

javnosti, uključujući ne samo njegovu tekstualnu složenost nego i kontekstualnu. Ne možemo odoljeti a da se ne (za)pitamo: Ima li (još) takvih dokumenata u povijesti hrvatske dječje književnosti (iz toga doba i općenito) ili je ovo ipak jedan jedinstveni? Što bi s takvim dokumentom bilo da je napisan u/o nekoj drugoj velikoj (razvikanoj, svjetskoj) književnosti (u to doba i na taj način)? Kako i koliko bismo ga takva cijenili i upućivali na njega (bez strašnih pitanja u čem je njegov doprinos, kao i doprinos rada koji ga prikazuje)? Neka ostanu otvorena (ta) pitanja. Ne moramo uvijek sve reći, znati i odgovoriti. Naime, književnost kao umjetnost tek otvara vidike, ona je uvijek više pitanje, a manje odgovor. A nikada dociranje.

Popis literature

- Crnković, Milan. 1979. Nazorovi radovi za djecu u opatijskom dječjem časopisu Viktora Cara Emina. *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci* 1 (1): 21–28.
- Crnković, Milan i Dubravka Težak. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955*. Zagreb: Znanje.
- Jurdana, Vjekoslava, Alen Klančar i Mariela Tomičić. 2023. Časopisi *Mladi Istranin* i *Mladi Hrvat* Viktora Cara Emina u listu *Naša sloga*. *Libri & Liberi* 12 (1): 99–119.
- Majhut, Berislav. 2022. The Uses of Flok the Monkey's Mischief = Upotrebe nevaljalština majmuna Floka. *Libri & Liberi* 11 (1): 97–180.
- Mihanović, Nedjeljko. 1976. Ljetopis života i rada Vladimira Nazora. U: *Katalog izložbe Vladimir Nazor: pjesnik i borac*, 19–29. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- Nazor, Vladimir. 1977a. Pismo urednicima (Odlomci). U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XVIII. *Eseji, članci, polemike*, ur. Nedjeljko Mihanović, 282–285. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977b. 26. XII. 1939. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIX. *Dnevnici. Kristali i sjemenke*, ur. Nedjeljko Mihanović, 171. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977c. Dopisnica Branku Vodniku 289 (237). U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XXI. *Pisma*, ur. Nedjeljko Mihanović, 254. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977d. Pismo Branku Vodniku 151 (99). U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XXI. *Pisma*, ur. Nedjeljko Mihanović, 137. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977e. Proza III. Arkun. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIX. *Dnevnici. Kristali i sjemenke*, ur. Nedjeljko Mihanović, 163. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977f. Zagrebačke siluete, Mali Štefek s Medveščaka. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIV. *Proza V. Iz dječjeg doma, Šarko, Dedek Kajbumščak, Zagrebačke siluete*, ur. Nedjeljko Mihanović, 227–240. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. Laskaro. 1977g. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIV. *Proza V. Iz dječjeg doma, Šarko, Dedek Kajbumščak, Zagrebačke siluete*, ur. Nedjeljko Mihanović, 323–329. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977h. Napomene o svesku šesnaestom. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XVI. *Proza VII. Dječja knjiga. Neuvršteno u knjige*, ur. Nedjeljko Mihanović, 471–472. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977i. Napomene o svesku dvadeset i prvom. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XXI. *Pisma*, ur. Nedjeljko Mihanović, 317–320. Zagreb: JAZU.

- Nazor, Vladimir. 1977j. Večernje bilješke: 31. XII. 1932. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIX. *Dnevnici: Kristali i sjemenke*, ur. Nedjeljko Mihanović, 7. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977k. Večernje bilješke: Nostalgija. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIX. *Dnevnici: Kristali i sjemenke*, ur. Nedjeljko Mihanović, 13. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977l. Večernje bilješke: Omladinski pisac. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XIX. *Dnevnici: Kristali i sjemenke*, ur. Nedjeljko Mihanović, 135–136. Zagreb: JAZU.
- Nazor, Vladimir. 1977m. XVI. Uredništvu „Mali Istranin“. U: *Sabrana djela Vladimira Nazora (1876–1949–1976)*. Sv. XXI. *Pisma*, ur. Nedjeljko Mihanović, 287–288. Zagreb: JAZU.
- Radetić, Ernest. 1969. *Istarski zapisi*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Visinko, Karol. 1997. Viktor Car Emin – urednik lista *Mladi Hrvat*. *Književna Rijeka* 2 (3): 53–56.

Vjekoslava Jurdana

Juraj Dobrila University, Faculty of Education, Pula, Croatia

Alen Klančar

Veli Vrh Elementary School, Pula, Croatia

Vladimir Nazor's Letter as Testimony to the Istrian Contribution to Croatian Children's Literature

The Istrian contribution to the development of Croatian children's literature is primarily evident in the activities of children's magazines that emerged there in the early 20th century. Vladimir Nazor published his best children's stories in these magazines, which are now considered a fundamental contribution to the overall development of this genre in Croatian children's literature. Nazor left a testimony of his work in the form of a letter, which has been referenced in recent literary-theoretical and literary-historical accounts of Croatian children's literature. Despite being an important document, it has not been extensively researched or commented on thus far. The aim of this paper is therefore to present its content and the circumstances in which it was created, and to highlight its importance as a comprehensive document in the study of the development of Croatian children's literature.

Keywords: Croatian children's literature, Croatian children's magazines, children's stories, Istria, Vladimir Nazor